

RUKA BOŽJA U KRŠĆANSKOJ IKONOGRAFIJI

Novo djelo hrvatskog benediktinca dra Martina Kirigina

MARTIN KIRIGIN, *La mano divina nell' iconografia cristiana*. Izdao: »Pontificio istituto di archeologia cristiana« u nizu djelâ: »STUDI DI ANTI-CHITÀ CRISTIANA«, knjiga 31, Città del Vaticano, Rim 1976, str. 248 + 6 str. slika.

Dr. Martin Kirigin poznat je našoj javnosti kao jedan od prvih i najmarljivijih promicatelja liturgijskog života među pukom Božjim u Hrvatskoj, koji je već 1934. počeo s uspjehom izdavati i uređivati prvi naš liturgijski časopis »Život s Crkvom«, zatim kao duhovni pisac s poznatim pokoncilskim djelom »Dva stola« (5 sv., Čokovac-Tkon 1970—1971), a nadasve kao obnovitelj reda benediktinaca u Hrvatskoj, koji je počeo sve iznova ondje, gdje je Napoleon 1808. ukinuo zadnji muški benediktinski samostan (Čokovac na Pašmanu).

Dr. Kirigin je završio studij na Papinskom institutu kršćanske arheologije u Rimu, na kojemu je doktorirao obranivši 28. lipnja 1944. radnju »La mano divina nell' iconografia cristiana«. I sada, nakon 32 godine, pisac je uspio navedenu radnju dotjerati, posuvremeniti i izdati knjigotiskom u spomenutom Institutu, čije su edicije dostupne cijelom znanstvenom svijetu.

Ovdje ćemo dati prikaz Kiriginova djela, bez namjere znanstvene prosudbe, jer je radnja sasvim specijalistička. Iza nje stoje poznati auktoriteti u kršćanskoj arheologiji, profesori navedenog Instituta: E. Kirschbaum, koji je temu auktoru predložio; L. De Bruyne, koji je radnju svojedobno odobrio, i A. Recio, koji ju je prije tiska revidirao.

Radnja ima uvod (9—15), dva dijela (17—221) i zaglavak (222—230), te pet kazala (231—247). Osim toga, snabdjevena je s devet slika, od kojih je jedna u bojama, a osam u crnobijeloj tehnici.

U uvodu pisac izlaže razloge, koji su ga naveli da prihvati i obradi navedenu temu, te ističe njezino značenje. U novije su doba, naime, znanstvenici s područja kršć. arheologije u posebnim monografijama obradili mnoge simbole, npr.: pauna, goluba, Janje, vijenac, anch (staroegipatski križ), brod, vinograd i lozu, Dobrog pastira, nimbus, pa i »aether« (u neizdatoj disertaciji spomenutog prof. Kirschbauma). Toliko je, pak, napredovala znanost o simbolima da se danas često govori o posebnoj vrsti pomoćne znanosti: simbologiji. Ova nas činjenica podsjeća na poznatu istinu koju je izrekao Goethe: »Alles Vergänglichliche ist nur ein Gleichnis« (Sve što je prolazno samo je slika).

Ruka se Božja često susreće u literarnim vrelima kao i na raznovrsnim spomenicima kršćanske umjetnosti u skoro bezbrojnim prizorima. Međutim, simbol Božje ruke nisu obradili u posebnoj monografiji, kako on to zaslužuje, ni teolozi, ni arheolozi, odnosno povjesničari kršć. umjetnosti.

Najopširnije izlaganje biblijskog pojma Božje ruke dao je H. Gresmann (Der Ursprung der israelitisch-jüdischen Eschatologie, 1905), gdje je B. r. posvetio osam stranica (120—127). Povjesničari kršć. umjetnosti još su manje obradili B. r. Tako je W. Smith (1893) spominje s dva primjera, F. X. Kraus (1882) s dvadeset, dok je naš pisac našao oko 150 primjera različitih prizora, od kojih se neki ponavljaju na stotine puta, kao npr. žrtva Abrahamova. O tome se simbolu najpotpunije raspravlja u Kirschbaum-ovom »Lexikon der christlichen Ikonographie« (Freiburg 1968).

Naš simbol ima dvostruki vid: književni i figurativni. S književnog gledišta simbol B. r. jest biblijski antropomorfizam, koji se često upotrebljava. On se samo u Starom zavjetu spominje barem tri stotine puta, a pomalo se susreće i u svojoj staroj orijentalnoj književnosti. S ikonografske, pak, strane važnost i korist Kiriginova djela slijedi iz činjenice, što su simbolom B. r. starokršćanski umjetnici riješili jedno od najtežih i najdelikatnijih pitanja: kako naslikati Boga, koji je nevidljiv.

Zna se koliko su u staroj Crkvi izazvale oporbu slike čovjeka, a još više slike Boga. Stoga je i te kako značajno da je simbol B. r. pobedio sve zapreke i da je kroz mnoga stoljeća ostao sam i dovoljan da prikaže božanstvo uopće, a Boga Oca napose. Kad je B. r. već jednom ušla u kršč. umjetnost, ona se uvijek ponavljala u novim oblicima sve do renesanse. Stoga Kiriginovo djelo taj motiv obrađuje od najstarijih vremena kršč. umjetnosti pa do 15. st.

Prvi dio radi o vrelima simbolizma B. r. U prvom poglavlju se govori o funkciji i simbolizmu B. r. u različitim starim i biblijskim tekstovima, o predstavama u predhistoriji, na Orijentu, u Hebreja, Feničana, te u helenističkom i kršćanskom svijetu (17—36). Drugo poglavlje govori o B. r. u staroj religioznoj književnosti primitivnih naroda, zatim Mezopotamije, Egipta i grčko-rimskog svijeta (37—45). Treće poglavlje govori o predstavama B. r. izvan kršćanstva: u egipatskoj, helenističkoj i židovskoj umjetnosti u Dura-Europos (46—55). Četvrto poglavlje raspravlja o neposrednim vrelima kršč. umjetnosti: Sv. Pismu, kumranskim spisima, djelima svetih otaca, liturgiji i starim legendama (56—89).

Drugi, opširniji i važniji dio nosi naslov: »Značenje Božje ruke u kršćanskim ikonografskim djelima«, a dijeli se također na četiri poglavlja. U prvom pogl. »Simbol Boga koji radi« govori se o B. r. koja stvara svijet, čovjeka, uzdrži život i daje Euharistiju; štiti i oslobađa vjernike (iz Egipta); opaža se u žrtvi Abrahamovoj i u davanju zakona Mojsiju; ona podiže i nagrađiva vjernike (91—130). U drugom pogl. pod naslovom »Ruka Božja govori«: osuđuje praroditelje, daje obećanja patrijarsima, poučava vođe izabranog naroda, nadahnjuje proroke, evanđeliste i svece (131—165). U trećem pogl. »Ruka B. predstavlja različite božanske osobe« pisac obrađuje primjere, kako je ruka simbol Boga Oca, kao i drugih dviju božanskih osoba: Sina i Duha Svetoga; ona je također i znak Božje prisutnosti bilo u biblijskim prizorima (Abel, Melkisedek, Noa, Job), bilo uz pojedine osobe: Mariju, anđele, svece i druge (166—210). Četvrto pogl. govori o obliku i distiktivnim znakovima B. r.: gest koji govori i blagosivlje; zatim o pratećim motivima: oblacima i nebu, kao i o drugim predmetima, koja je okružuju i karakteriziraju (211—221).

U zaglavku se u devet točaka govori o zanimljivim izvodima. U kršćanskoj umjetnosti nalazimo množinu primjera B. r. od početka do renesanse. Međutim, što se tiče toga vremenskog okvira treba priznati da nailazimo na malo primjera toga simbolizma prije Konstantina Velikog. U likovnom prikazivanju B. r. osjeća se očiti upliv helenske i židovske umjetnosti preko Dura-Europos na kršćansku. Jači razvitak toga simbola može se pratiti kroz karolinško doba i kasni srednji vijek sve do pojave humanizma i renesanse. Simbol B. r. nije zanemaren ni u novome vijeku, pa ni u naše doba. Konačno, simbol Božje ruke ima naročitu teološku vrijednost. To je, naime, jedna vrsta teofanije i apoteoze.

Na kraju knjige dolaze **kazala**: biblijskih tekstova, starih auktora, citiranih auktora, prizora s Božjom rukom i kazalo slika. U kazalu starih auktora između 62 jedinice nalaze se imena od Hammurabija, Aristotela i sv. Augustina do sv. Gertrude i Goethe-a. Pisac abecednim redom navodi imena 156 citiranih auktora, od kojih se brojem citata ističu poznati auktoriteti kršč. arheologije: R. Garucci, A. Goldschmidt, W. Neuss, Th. Uspenski i J. Wilpert. Među citiranim auktorima su zastupani i naši hrvatski i srpski znanstvenici: D. Kniewald, I. Ostojić, I. Žic-Rokov; V. Đurić i S. Tomić - N. Nikolić. Na koncu se nalazi kazalo devet ilustracija i same slike, između kojih je doneseno pet reprodukcija simbola B. r. iz Italije, jedna iz Srbije (Manasija), a tri iz Hrvatske (relikvijar iz Raba i timpanon s Krka).

Dok od srca čestitamo dru Martinu Kiriginu, našem prvom benediktincu 20. stoljeća i najodličnijem suradniku »Službe Božje« na njegovu najnovijem djelu, dotle želimo da njegova »La mano divina«, koja je u inozemstvu dobila visoku ocjenu samom činjenicom, da ju je objavio Papinski institut za kršćansku arheologiju, bude čim prije prevedena i na hrvatski, da se tako njome može koristiti i naš čovjek, svećenik ili bilo koji drugi intelektualac, koji ne vlada jezikom naših prekomorskih susjeda.

Dr. Karlo Jurišić, ofm